

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการ
ในจังหวัดสมุทรปราการ
BUDDHADHAMMA APPLICATION FOR ENHANCING THE QUALITY OF LIFE
OF PERSONS WITH DISABILITIES IN SAMUT PRAKAN PROVINCE

สิงห์คำ มณีจันทสุข^{1*}, เปรมศักดิ์ เพี้ยยุระ²

Singkam Maneechansuk^{1*}, Premsak Piayura²

¹สมาคมคนพิการจังหวัดสมุทรปราการ

¹Samutprakan Disabled Persons Association

² วุฒิสภา²Senate of Thailand

*Corresponding Author E-mail: singkam @hotmail.com

Received February 17, 2026; Revised April 20, 2026; Accepted April 28, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไปของคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ 2. ศึกษาปัจจัยการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ และ 3. เสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูปหรือคน ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปของคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะองค์รวม โดยการเข้าถึงบริการสาธารณสุข สิทธิและสวัสดิการ ความมั่นคงทางจิตใจ เครือข่ายทางสังคม และสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเองและการมีส่วนร่วมทางสังคม ทั้งนี้ ยังพบข้อจำกัดด้านความทั่วถึงและความต่อเนื่องของการสนับสนุนในบางพื้นที่ 2. ปัจจัยการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการพบว่า หลักาวนา 4 ได้แก่ กายาวนา ศิลาวนา จิตาวนา และปัญญาาวนา ทำหน้าที่เกื้อหนุนกันในการพัฒนาศักยภาพภายใน โดยกายาวนาเน้นสุขภาพและการฟื้นฟู ศิลาวนากำกับพฤติกรรมและความรับผิดชอบ จิตาวนาเสริมความมั่นคงทางอารมณ์และพลังใจ และปัญญาาวนาสนับสนุนการเรียนรู้และการปรับตัวต่อข้อจำกัดของชีวิต และ 3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการพบว่า สามารถขับเคลื่อนผ่าน 4 ด้านหลัก ได้แก่ การประกอบอาชีพ การเข้าถึงบริการสาธารณสุข การศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยบูรณาการร่วมกับหลักาวนา 4 เพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาปัจจัยภายนอกกับการเสริมสร้างศักยภาพภายในให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างปัจจัยภายนอกและศักยภาพภายใน โดยมีหลักาวนา 4 เป็นกลไกเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตคนพิการ, ภาวนา 4, การพัฒนาแบบองค์รวม, จังหวัดสมุทรปราการ

Abstract

This research article aimed: 1. To study the general conditions of the quality of life of disabled persons in Samut Prakan Province; 2. To study the factors contributing to the enhancement of the quality of life of disabled persons in Samut Prakan Province; and 3. To propose guidelines for applying Buddhist principles to enhance the quality of life of disabled persons in Samut Prakan Province, conducted by the qualitative research. Data were collected through in-depth interviewing 20 key informants who were involved in the development of the quality of life of disabled persons. The research instrument was structured in-depth interview script, and the data were analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that: 1. The quality of life of disabled persons in Samut Prakan Province consisted of four interconnected aspects: physical, psychological, social, and environmental. Access to healthcare services, rights and welfare, psychological stability, social networks, and public facilities were key factors supporting self-reliance and social participation although limitations in service coverage and continuity remain. 2. The enhancement of quality of life was explained by Bhavana 4, namely, Gaya-bhavana, Sila-bhavana, Citta-bhavana, and Panna-bhavana, which functioned synergistically to strengthen internal capacities, including health, behavior, emotional stability, and adaptive learning. 3. The application of Buddhist principles was driven through four main domains: employment, healthcare access, education, and facilities, which are integrated with Bhavana 4 to connect external factors with internal capacity development in accordance with the local context. The findings also reflected the integration between external factors and internal capacities, with Bhavana 4 functioning as a connecting mechanism, constituting a novel finding that explained the holistic and sustainable development of the quality of life of disabled persons.

Keywords: Quality of Life of Persons With Disabilities, Bhavana 4, Holistic Development, Samut Prakan Province

บทนำ

องค์การยูเนสโกให้นิยามคุณภาพชีวิตว่าเป็นภาวะที่มนุษย์มีระดับความเป็นอยู่ที่เหมาะสมในสังคม และมีความพึงพอใจต่อการได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต (UNESCO, 1993) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่า คุณภาพชีวิตมิได้จำกัดเพียงด้านรายได้หรือสวัสดิการ หากครอบคลุมถึง ศักยภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และสามารถมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเหมาะสม การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมจึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะคนพิการซึ่งอาจเผชิญข้อจำกัดทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และการเข้าถึงโอกาสทางสังคม ทั้งนี้ หากได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม คนพิการย่อมสามารถพัฒนาศักยภาพของตนและดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่า ในสังคม (เฉลิมขวัญ สิงห์วี, 2548)

ประเทศไทยได้กำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนพิการไว้อย่างชัดเจน ทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, 2550 และ 2560 รวมถึงพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการรับรองสิทธิ การเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวก และการสนับสนุนด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการกำหนดทิศทางการพัฒนาผ่านแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540–2564) และต่อเนื่องสู่แผนปฏิบัติการฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2566–2570) ซึ่งยึดแนวคิดความเท่าเทียม (EQUAL) เป็นกรอบขับเคลื่อน และเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ตลอดจนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) (คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ, 2560; กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2566)

ในระดับพื้นที่ จังหวัดสมุทรปราการมีคนพิการจดทะเบียนมากกว่า 27,600 คน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้พิการทางการเคลื่อนไหว สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมทั้งด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐาน และบริการทางสังคม แม้ว่าจังหวัดจะมีความก้าวหน้าในการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและส่งเสริมเครือข่ายองค์กรคนพิการอย่างต่อเนื่อง แต่อาคารเดิมบางส่วนและข้อจำกัดด้านการเข้าถึงยังคงเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการปรับปรุง (สำนักงานจังหวัดสมุทรปราการ, 2566)

อย่างไรก็ตาม แผนนโยบายและโครงสร้างการคุ้มครองสิทธิจะมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง แต่การยกระดับคุณภาพชีวิตในมิติด้านจิตใจ คุณค่าในตนเอง และการพึ่งพาตนเองยังคงต้องการแนวทางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การพัฒนาที่มุ่งเน้นเฉพาะสิทธิประโยชน์หรือระบบบริการอาจยังไม่เพียงพอ หากขาดกระบวนการเสริมสร้างพลังภายในและความเข้มแข็งทางจิตใจ ในบริบทนี้ หลักพุทธธรรมซึ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลทั้งด้านกาย จิต และปัญญา จึงอาจเป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยเติมเต็มมิติการพัฒนาดังกล่าวได้ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย เพื่อสังเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมต่อบริบทพื้นที่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมดุลและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ
3. เพื่อเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การศึกษาวิเคราะห์เอกสาร ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูปหรือคน แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ คนพิการ จำนวน 5 คน ผู้ดูแล จำนวน 5 คน ตัวแทนองค์กรเครือข่าย จำนวน 6 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน และผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) พัฒนาจากกรอบแนวคิดการวิจัย แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป องค์ประกอบคุณภาพชีวิต 4 ด้าน หลักภavana 4 และแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตในพื้นที่ศึกษา เป็นลักษณะคำถามปลายเปิด (Open-Ended Questions) ซึ่งผ่าน

การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน แบบสัมภาษณ์ทุกข้อ มีค่า 1.00 ทุกข้อ แสดงว่า เครื่องมือมีคุณภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการทบทวนเอกสาร พัฒนาเครื่องมือ และขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล โดยการวิจัยนี้ได้รับการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมบันทึกข้อมูลและถอดความอย่างเป็นระบบ โดยเก็บข้อมูลจนถึงจุดอิ่มตัว

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มจากการจัดรหัสข้อมูล (Coding) การจัดหมวดหมู่ (Categorization) และการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ จากนั้นตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) และเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์กับกรอบแนวคิดด้านคุณภาพชีวิตและหลักภาวะนา 4

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า คุณภาพชีวิตคนพิการด้านร่างกายขึ้นอยู่กับ การเข้าถึงสิทธิด้านการแพทย์และการฟื้นฟูสมรรถภาพ แม้ช่วยให้สุขภาพและความสามารถในการช่วยเหลือตนเองดีขึ้น แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงบริการในบางพื้นที่ ด้านจิตใจ สวัสดิการและการมีรายได้ช่วยเสริมความมั่นคงและคุณค่าในตนเอง ขณะที่ทัศนคติของสังคมมีผลโดยตรงต่อกำลังใจและศักดิ์ศรีในการดำรงชีวิต ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมช่วยลดความโดดเดี่ยว และเสริมความเข้มแข็งทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นปัจจัยกำหนดความเป็นอิสระ แม้อาคารใหม่เอื้อต่อการเข้าถึงมากขึ้น แต่อาคารเดิมยังเป็นข้อจำกัด โดยสรุป คุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านมีความเชื่อมโยงกัน และต้องพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

2. ปัจจัยการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ภาวะนา เป็นฐานสำคัญของการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยเน้นการใช้ร่างกายตามศักยภาพ การดูแลสุขภาพและฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างต่อเนื่อง การใช้อุปกรณ์ช่วยเหลือ และการปรับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ซึ่งช่วยเพิ่มความสามารถในการช่วยเหลือตนเองและลดการพึ่งพาผู้อื่น ศิลภาวนา ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมและการอยู่ร่วมกับสังคมผ่านวินัย ความรับผิดชอบ ความอดทน และการเคารพสิทธิผู้อื่น ส่งผลต่อการลดความขัดแย้งและเพิ่มการยอมรับของสังคมต่อคนพิการ จิตภาวนา เป็นปัจจัยด้านความมั่นคงทางจิตใจ ช่วยให้คนพิการจัดการอารมณ์ ความเครียด และแรงกดดันจากข้อจำกัดของชีวิตได้อย่างเหมาะสม เสริมสร้างพลังใจและความพร้อมในการมีส่วนร่วมทางสังคม ปัญญาภาวนา เป็นฐานของการรู้เท่าทันตนเอง การคิดวิเคราะห์ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลสิทธิและบริการของรัฐ ซึ่งเอื้อต่อการพึ่งพาตนเองและการปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ โดยสรุป ภาวนา 4 เป็นกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงร่างกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเข้าด้วยกัน ส่งผลให้คนพิการสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างรอบด้านและสอดคล้องกับบริบทการดำรงชีวิตในสังคม

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ด้านการประกอบอาชีพควรเน้นการฝึกทักษะที่สอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละบุคคล เชื่อมโยงกับงานในพื้นที่ พร้อมสนับสนุนอุปกรณ์ เทคโนโลยี ช่องทางจำหน่าย และการติดตามให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มโอกาสในการมีรายได้และพึ่งพาตนเอง ด้านการเข้าถึงบริการสาธารณสุขควรจัดบริการเชิงรุกในระดับพื้นที่ โดยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดบริการฟื้นฟูและดูแลระยะยาวที่บ้านเพื่อลด

อุปสรรคด้านการเดินทาง พร้อมพัฒนาการสื่อสารข้อมูลสถิติและสุขภาพให้เหมาะสมกับประเภทความพิการ ด้านการศึกษาควรจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นทั้งในและนอกระบบ พัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพที่นำไปใช้ได้จริง พร้อมระบบสนับสนุนที่เป็นมิตรกับคนพิการ โดยอาศัยบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายคนพิการในการประสานงาน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกจำเป็นต้องปรับสภาพแวดล้อมและจัดอุปกรณ์ช่วยเหลือให้สอดคล้องกับการใช้งานจริง พัฒนาพื้นที่สาธารณะและสถานที่ราชการให้เข้าถึงได้อย่างปลอดภัย และใช้เครือข่ายคนพิการเป็นกลไกสะท้อนปัญหาและผลักดันเชิงนโยบาย โดยสรุป การยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการต้องดำเนินควบคู่ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ อาชีพ สุขภาพ การศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกันในการเสริมสร้างการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมทางสังคม และการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตคนพิการประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะองค์รวม กล่าวคือ การพัฒนาในแต่ละด้านส่งผลเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ในการเสริมสร้างความสามารถในการดำรงชีวิตของคนพิการ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของจิตติวัจน์ ทองแก้ว และคณะ (2562) ที่พบว่า คุณภาพชีวิตคนพิการในบริบทสากลประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของทับทิม ศรีวิไล และคณะ (2565) ที่พบว่า คุณภาพชีวิตคนพิการในเขตภาคกลางมีระดับสูง ในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเข้าถึงบริการ สิทธิ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการสนับสนุนการดำรงชีวิตของคนพิการ

2. ปัจจัยการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการตามหลักทฤษฎี 4 ได้แก่ กายทฤษฎี จิตทฤษฎี และปัญญาทฤษฎี ทำงานเกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุนทรกิตติคุณ (2560) ที่พบว่า การดูแลสุขภาพและการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงการพัฒนาทั้งด้านกาย จิตใจ และปัญญาเข้าด้วยกัน โดยผู้ที่ปฏิบัติตามหลักทฤษฎี 4 จะมีสุขภาวะและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะว่ากายทฤษฎีเป็นฐานสำคัญของการดูแลสุขภาพและการฟื้นฟูสมรรถภาพ ขณะที่จิตทฤษฎีและปัญญาทฤษฎีช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและการปรับตัวของคนพิการต่อข้อจำกัดของชีวิต และสอดคล้องกับงานวิจัยของนวินดา นิลวรรณ และคณะ (2563) ที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎี 4 ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย พฤติกรรม และจิตใจ ทำให้กลุ่มเป้าหมายสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข แม้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยดังกล่าวจะเป็นผู้สูงอายุ แต่สามารถอธิบายได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักทฤษฎี 4 ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ คุณค่าในตนเอง และพลังใจในการดำรงชีวิต อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนพิการ

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่าการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในจังหวัดสมุทรปราการสามารถขับเคลื่อนผ่านองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการประกอบอาชีพ 2. ด้านการเข้าถึงบริการสาธารณสุข 3. ด้านการศึกษา และ 4. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการดำรงชีวิต การพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมทางสังคมของคนพิการในบริบทพื้นที่ศึกษา โดยแต่ละด้านมีบทบาทแตกต่างกันแต่มีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุน

ซึ่งกันและกันในการเสริมสร้างโอกาสในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม และเมื่อบูรณาการร่วมกับหลักภาวะ 4 ได้แก่ ภาวะกาย ภาวะจิต ภาวะใจ และภาวะปัญญา ทำหน้าที่เป็นกลไกในการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการให้ครอบคลุมทั้งมิติภายในและมิติด้านนอกของบุคคล ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ นคร จันทราช และคณะ (2568) ที่พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการวิถีพุทธในสังคมไทยดำเนินการพัฒนาในด้านการแพทย์ การศึกษา การฝึกอาชีพ และด้านสังคม พร้อมกับการจัดสวัสดิการและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพลศักดิ์ หอมสมบัติ (2563) ที่พบว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตผู้พิการในสังคมไทยควรมุ่งส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิ สวัสดิการ และสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเท่าเทียม พร้อมทั้งสนับสนุนบทบาทขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย จิตใจ และสังคม

ในเชิงทฤษฎี ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า หลักภาวะ 4 สามารถอธิบายได้ในฐานะ “กลไกบูรณาการ” (integrative mechanism) ที่เชื่อมโยงการพัฒนาศักยภาพภายในของบุคคลกับปัจจัยสนับสนุนภายนอก ซึ่งช่วยขยายกรอบแนวคิดคุณภาพชีวิตจากมิติแบบแยกส่วนไปสู่มิติแบบองค์รวมอย่างเป็นระบบ ขณะที่ในเชิงนโยบาย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการควรบูรณาการนโยบายด้านอาชีพ สุขภาพ การศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก ควบคู่กับการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาภายในตามหลักพุทธธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้เกิดจากการสังเคราะห์ผลการศึกษาเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ ได้แก่ การศึกษาสภาพทั่วไปของคุณภาพชีวิตคนพิการ ปัจจัยการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการ และการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการ โดยมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับการพัฒนาศักยภาพภายในตามหลักภาวะ 4 ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 แสดงการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย กล่าวคือ 1. สภาพทั่วไปของคุณภาพชีวิตคนพิการประกอบด้วย 4 ด้าน

ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะองค์รวมและสะท้อนบริบทการดำรงชีวิตในพื้นที่ 2. ปัจจัยการยกระดับคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎี 4 ได้แก่ กายภาพ 4 ศีลธรรม 4 จิตใจ 4 และปัญญา 4 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกในการพัฒนาศักยภาพภายใน โดยเชื่อมโยงด้านร่างกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ และ 3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตสามารถขับเคลื่อนผ่านปัจจัยภายนอก 4 ด้าน ได้แก่ การประกอบอาชีพ การเข้าถึงบริการสาธารณสุข การศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงสร้างสนับสนุนการดำรงชีวิตและการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่ของการวิจัยนี้คือ การอธิบายให้เห็นว่าการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างปัจจัยภายนอกและศักยภาพภายใน โดยมีหลักทฤษฎี 4 เป็นกลไกเชื่อมโยง ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเดิมที่มุ่งเน้นการพัฒนาปัจจัยภายนอกเป็นหลัก อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในลักษณะองค์รวมที่สมดุลและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยยืนยันว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการเป็นกระบวนการเชิงระบบที่ต้องบูรณาการปัจจัยภายนอก ได้แก่ การประกอบอาชีพ การเข้าถึงบริการสาธารณสุข การศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก เข้ากับการพัฒนาศักยภาพภายในตามหลักทฤษฎี 4 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงให้เกิดความสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน และเป็นฐานสำหรับการกำหนดข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสมุทรปราการ ควรบูรณาการการดำเนินงานด้านการประกอบอาชีพ การเข้าถึงบริการสาธารณสุข การศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เป็นระบบเดียวกัน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายคนพิการ เพื่อสนับสนุนการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม
2. หน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ควรกำหนดหลักทฤษฎี 4 เป็นกรอบแนวทางในการกำหนดนโยบายและการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย พฤติกรรม จิตใจ และการใช้ปัญญาอย่างสมดุลและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่
3. หน่วยงานด้านสาธารณสุขและหน่วยงานด้านสวัสดิการสังคม ควรพัฒนาระบบการดูแลและการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการให้มีความทั่วถึง ต่อเนื่อง และสอดคล้องกับความต้องการเฉพาะของคนพิการแต่ละประเภท

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานในระดับพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมการพัฒนาอาชีพและการสร้างรายได้ของคนพิการในระดับชุมชน โดยคำนึงถึงศักยภาพ ความถนัด และข้อจำกัดของคนพิการแต่ละราย เพื่อเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
2. หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ควรจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจและการเรียนรู้ตามหลักทฤษฎี 4 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ คุณค่าในตนเอง และความสามารถในการปรับตัวของคนพิการในการดำรงชีวิตประจำวัน
3. ครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายคนพิการ ควรมีบทบาทร่วมกันในการสนับสนุนการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการมีส่วนร่วมทางสังคมของคนพิการอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการในบริบทพื้นที่ที่หลากหลาย เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยตามบริบททางสังคมและระบบการสนับสนุน
2. ควรศึกษาการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการแยกตามประเภทและระดับความพิการ เพื่อพัฒนาแนวทางที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่ม
3. ควรพัฒนางานวิจัยเชิงประยุกต์ที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับระบบสวัสดิการและการดูแลของรัฐ เพื่อให้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2566). (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2566–2570). สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2568 จาก <https://shorturl.asia/ba20r>.
- คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560–2564. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ.
- เฉลิมขวัญ สิงห์วี. (2548). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนพิการทางกายในศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิตติวัจน์ ทองแก้ว และคณะ. (2562). การวิจัยเชิงเอกสารเพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบของแนวคิดคุณภาพชีวิตของคนพิการ ในบริบทสากล บริบทเฉพาะสำหรับคนพิการ และบริบทด้านการประกอบอาชีพ. วารสารพิษณุพนธ์, 14(1), 29–38.
- ทับทิม ศรีวิไล และคณะ. (2565). การบริหารการพัฒนาที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตคนพิการโดยกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ในเขตภาคกลาง. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(49), 371–385.
- นคร จันทราช และคณะ. (2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้พิการวิถีพุทธในสังคมไทย. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์, 8(2), 128–143.
- นวินดา นิลวรรณ และคณะ. (2563). การประยุกต์ใช้หลักภวนา 4 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทสู่สังคมผู้สูงอายุ. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7(3), 39–49.
- พระสุนทรกิตติคุณ. (2560). หลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 3(1), 11–25.
- พูลศักดิ์ หอมสมบัติ. (2563). การสร้างรูปแบบ มาตรการ และวิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการในสังคมไทย. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 20(2), 57–68.
- สำนักงานจังหวัดสมุทรปราการ. (2566). แผนพัฒนาจังหวัดสมุทรปราการ 5 ปี (พ.ศ. 2566–2570) ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2568 จาก <https://url.in.th/KWbGV>.
- UNESCO. (1993). World Education Report 1993: Monitoring Education-for-All Goals. (Mimeographed). Paris: UNESCO and UNICEF.